SPACEROWNIK

TOMASZ STAŃCZAK

CMENTARZ STARY
PRZY ULICY OGRODOWEJ

SOBOTA
27 PAŹDZIERNIKA 2007 r.

TEKST:
RYSZARD BONISŁAWSKI
JOANNA PODOLSKA

REDAKCJA:
JOANNA PODOLSKA

FOTOEDYTORZY:
DARIUSZ KULESZA
TOMASZ STAŃCZAK

PROJEKT GRAFICZNY:
MACIEJ KAŁKUS

SKŁAD:
STEFAN BRAJTER

KOREKTA:
ZESPÓŁ

BEZPŁATNY DODATEK
DO „GAZETY WYBORCZEJ"

Na zdjęciu:
Żałobnica u wrót śmierci. Grobowiec Heinricha Federa na części ewangelickiej Cmentarza Starego przy ul. Ogrodowej w Łodzi

ŁÓDŹ

gazeta WYBORCZA

Sponsor:
Dalkia Łódź

Patronat medialny:
RMF
TVP 3 ŁÓDŹ

Energetyka łódzka 100 lat

Dalkia łódź

Źródło nowych możliwości

Dalkia Łódź S.A.
jest kontynuatorem 100-letniej tradycji łódzkiej energetyki. Zajmuje się produkcją, przesyłem i dystrybucją ciepła za pomocą własnej sieci ciepłowniczej oraz wytwarzaniem energii elektrycznej. Działa na rzecz ochrony środowiska, dba o bezpieczeństwo energetyczne i świadczy usługi multitechniczne.
Dalkia Łódź S.A. dostarcza ciepło do ok. 60% łódzkich mieszkań (zaopatruje w ciepło ok. 500 000 mieszkańców Łodzi).
Ciepło dostarczane jest do 272 zakładów przemysłowych i 345 placówek handlowych i usługowych z największymi centrami handlowo-rozrywkowo-biznesowymi włącznie.
Zintegrowana produkcja i dystrybucja ciepła gwarantuje optymalne wykorzystanie potencjału technicznego, co bezpośrednio przekłada się na wysoką jakość i atrakcyjną cenę oferowanego produktu.
Dalkia Łódź S.A. uczestniczy w największych przedsięwzięciach inwestycyjnych podejmowanych w mieście, współpracuje z Łódzką Specjalną Strefą Ekonomiczną, aktywnie uczestniczy w programie likwidacji źródeł niskiej emisji w mieście.

Dalkia Łódź S.A.
ul. J. Andrzejewskiej 5, 90-975 Łódź
tel.: +48 (0) 42 675 50 00 – fax: +48 (0) 42 675 51 90
www.dalkia.pl

VEOLIA ENVIRONNEMENT
EDF

Nasz ostatni „Spacerownik" postanowiliśmy poświęcić w całości zabytkom Cmentarza Starego przy ul. Ogrodowej. Przed dniem Wszystkich Świętych i tradycyjną kwestą pokazujemy najpiękniejsze, najciekawsze, najważniejsze zabytki trójwyznaniowej nekropolii. Opisujemy, lub choćby wymieniamy, wszystkie te pomniki, które zostały uratowane dzięki życzliwości i hojności łodzian, a także z pieniędzy przeznaczonych na ten cel z kasy miejskiej. Zwracamy też uwagę na zapomniane, a piękne pomniki. I na groby ludzi ważnych dla Łodzi.

Spotykamy się o godz. 14 przed kaplicą Karola Scheiblera na części ewangelickiej Cmentarza Starego!

Choć to już ostatni przed zimą spacer po Łodzi, nieustannie zachęcamy do poznawania naszego miasta, choćby na niedzielnych wycieczkach organizowanych przez PTTK. Prosimy też o wszelkie uzupełnienia i uwagi dotyczące opisywanych przez nas miejsc. Mamy nadzieję, że wiosną uda nam się wydać łódzki „Spacerownik" w formie książki wraz z dodatkowymi informacjami, które dostaliśmy od Państwa. Wciąż czekamy na listy.

Dziękujemy też za wszystkie miłe i ciepłe słowa pod naszym adresem, a także za Państwa liczną i życzliwą obecność na wszystkich naszych wędrówkach po Łodzi!

RYSZARD BONISŁAWSKI, JOANNA PODOLSKA

Listy z dopiskiem „Spacerownik" prosimy kierować na adres: „Gazeta Wyborcza", ul. Sienkiewicza 72, 90-318 Łódź

e-mail: spacerownik@lodz.agora.pl

HISTORIA STAREGO CMENTARZA

Cmentarz przy ulicy Ogrodowej powstał w latach 1855-1858. Ponieważ Łódź była wtedy już miastem wielu religii, wyznaczono odrębne części dla katolików, protestantów i prawosławnych.

Pierwszy cmentarz w Łodzi znajdował się na Starym Mieście przy drewnianym kościele parafialnym (obecnie pl. Kościelny). Drugi cmentarz (już dwuwyznaniowy) powstał w 1820 r. w okresie planowanego rozwoju osad przemysłowych i spodziewanego napływu osadników wyznania ewangelickiego. Szybki rozrost miasta połączony z gwałtownym napływem ludności zmusił jednak władze do poszukania kolejnego miejsca. Wybrano tereny rolnicze po zachodniej stronie miasta, przy tzw. trakcie konstantynowskim, stanowiącym przedłużenie ulicy Ogrodowej. Budowę wielowyznaniowej nekropolii rozpoczęto w 1855 r., w jej skład wchodziły trzy części: katolicka - 5 ha, ewangelicka - 3 ha i prawosławna - 0,7 ha. Łódź miała w tym czasie ok. 25 tys. mieszkańców, liczba ta w 1875 r. podwoiła się, by osiągnąć w 1883 r. - 100 tys.! Pociągnęło to za sobą konieczność powiększenia nekropolii i tak się stało. Dziś te części nekropolii mają odpowiednio: 10,6 ha, 9,5 ha i 0,9 ha. Dalszy rozwój był niemożliwy. Wokół pojawiła się już zabudowa mieszkalna i przemysłowa. Nowe cmentarze chrześcijańskie wytyczono już w znacznym oddaleniu od centrum - na Dołach (1896 r.), na Zarzewie (1898), na Rokiciu (1899), na Mani i Radogoszczu (1922) itd. Stary Cmentarz zajmuje jednak wśród nich wyjątkową pozycję. Jest miejscem pochówku wielkich przemysłowców, lekarzy, prawników, przedstawicieli starych łódzkich rodów, uczestników walk o niepodległość kraju i wielu ludzi zasłużonych dla rozwoju miasta, jego sztuki i oświaty. Ponad 200 grobowców zostało wpisanych do rejestru zabytków. Niektóre to wręcz perełki cmentarnej architektury.

JOANNA PODOLSKA

Grobowiec Roberta i Teresy z domu Anstadt Moenke na części ewangelickiej (kwatera 37)

Stara nekropolia, w odróżnieniu od wielu dzisiejszych cmentarzy, ma piękną kompozycję, a wysokie, często pomnikowe drzewa upodabniają ją do malowniczego parku pełnego rzeźb, okolonych kutymi kratami. Przestrzeń cmentarza zdominowały jednak okazałe mauzolea. Szczególne miejsce zajmują tu ogromne kaplice grobowe: neogotycka Scheiblerów - w części ewangelickiej i neorenesansowa Heinzlów - w części katolickiej.

Przez lata wiele pomników, zwłaszcza na części protestanckiej, uległo zniszczeniu. 13 lat temu miłośnicy Łodzi - idąc za przykładem warszawiaków - zaapelowali do łodzian o pomoc w ratowaniu zabytków. Inicjatorem pierwszej kwesty był nestor łódzkich przewodników Stanisław Łukawski, a także dziennikarz telewizji Wojciech Słodkowski. Udało się zebrać trochę pieniędzy, które przeznaczono na remont trzech zabytkowych bram - wejść do trzech części cmentarza: katolickiej, ewangelickiej i prawosławnej. Potem rozpoczęło się odnawianie rozsypujących się nagrobków.

Organizacją kwesty, która odbywa się co roku 1 listopada, zajmuje się Towarzystwo Opieki nad Starym Cmentarzem i łódzki oddział TVP. Dzięki pieniądzom zebranym podczas kwest do tej pory udało się ocalić kilkadziesiąt niszczejących na trójwyznaniowej nekropolii obiektów. Władze miasta, widząc ofiarność łodzian, postanowiły dołączyć do akcji ratowania zabytków. Za pieniądze z kasy miejskiej odnowiono, m.in. mauzoleum Gojżewskich na części prawosławnej, grobowiec zasłużonej dla Łodzi rodziny Grohmanów na cmentarzu ewangelickim, a także przepiękny grobowiec Sophie Biedermann, gdzie anioł stróż pochyla się nad dziećmi. To wciąż tylko kropla w morzu potrzeb, ale efekty są widoczne. Warto poszukać odnowionych pomników, przyjrzeć się urodzie innych pięknych zabytków i podumać nad życiem łodzian, którzy już odeszli...

Nasz ostatni „Spacerownik" postanowiliśmy poświęcić w całości zabytkom Cmentarza Starego przy ul. Ogrodowej. Przed dniem Wszystkich Świętych i tradycyjną kwestą pokazujemy najpiękniejsze, najciekawsze, najważniejsze zabytki trójwyznaniowej nekropolii. Opisujemy, lub choćby wymieniamy, wszystkie te pomniki, które zostały uratowane dzięki życzliwości i hojności łodzian, a także z pieniędzy przeznaczonych na ten cel z kasy miejskiej. Zwracamy też uwagę na zapomniane, a piękne pomniki. I na groby ludzi ważnych dla Łodzi.

Spotykamy się w niedzielę o godz. 14 przed kaplicą Karola Scheiblera na części ewangelickiej Cmentarza Starego!

Choć to już ostatni przed zimą spacer po Łodzi, nieustannie zachęcamy do poznawania naszego miasta, choćby na niedzielnych wycieczkach organizowanych przez PTTK. Prosimy też o wszelkie uzupełnienia i uwagi dotyczące opisywanych przez nas miejsc. Mamy nadzieję, że wiosną uda nam się wydać łódzki „Spacerownik" w formie książki wraz z dodatkowymi informacjami, które dostaliśmy od Państwa. Wciąż czekamy na listy.

Dziękujemy też za wszystkie miłe i ciepłe słowa pod naszym adresem, a także za Państwa liczną i życzliwą obecność na wszystkich naszych wędrówkach po Łodzi!

RYSZARD BONISŁAWSKI, JOANNA PODOLSKA

Listy z dopiskiem „Spacerownik" prosimy kierować na adres: „Gazeta Wyborcza", ul. Sienkiewicza 72, 90-318 Łódź

e-mail: spacerownik@lodz.agora.pl

HISTORIA STAREGO CMENTARZA

Cmentarz przy ulicy Ogrodowej powstał w latach 1855-1858. Ponieważ Łódź była wtedy już miastem wielu religii, wyznaczono odrębne części dla katolików, protestantów i prawosławnych.

Pierwszy cmentarz w Łodzi znajdował się na Starym Mieście przy drewnianym kościele parafialnym (obecnie pl. Kościelny). Drugi cmentarz (już dwuwyznaniowy) powstał w 1820 r. w okresie planowanego rozwoju osad przemysłowych i spodziewanego napływu osadników wyznania ewangelickiego. Szybki rozrost miasta połączony z gwałtownym napływem ludności zmusił jednak władze do poszukania kolejnego miejsca. Wybrano tereny rolnicze po zachodniej stronie miasta, przy tzw. trakcie konstantynowskim, stanowiącym przedłużenie ulicy Ogrodowej. Budowę wielowyznaniowej nekropolii rozpoczęto w 1855 r., w jej skład wchodziły trzy części: katolicka - 5 ha, ewangelicka - 3 ha i prawosławna - 0,7 ha. Łódź miała w tym czasie ok. 25 tys. mieszkańców, liczba ta w 1875 r. podwoiła się, by osiągnąć w 1883 r. - 100 tys.! Pociągnęło to za sobą konieczność powiększenia nekropolii i tak się stało. Dziś te części nekropolii mają odpowiednio: 10,6 ha, 9,5 ha i 0,9 ha. Dalszy rozwój był niemożliwy. Wokół pojawiła się już zabudowa mieszkalna i przemysłowa. Nowe cmentarze chrześcijańskie wytyczono już w znacznym oddaleniu od centrum - na Dołach (1896 r.), na Zarzewie (1898), na Rokiciu (1899), na Mani i Radogoszczu (1922) itd. Stary Cmentarz zajmuje jednak wśród nich wyjątkową pozycję. Jest miejscem pochówku wielkich przemysłowców, lekarzy, prawników, przedstawicieli starych łódzkich rodów, uczestników walk o niepodległość kraju i wielu ludzi zasłużonych dla rozwoju miasta, jego sztuki i oświaty. Ponad 200 grobowców zostało wpisanych do rejestru zabytków. Niektóre to wręcz perełki cmentarnej architektury.

JOANNA PODOLSKA

Grobowiec Roberta i Teresy z domu Anstadt Moenke na części ewangelickiej (kwatera 37)

Stara nekropolia, w odróżnieniu od wielu dzisiejszych cmentarzy, ma piękną kompozycję, a wysokie, często pomnikowe drzewa upodabniają ją do malowniczego parku pełnego rzeźb, okolonych kutymi kratami. Przestrzeń cmentarza zdominowały jednak okazałe mauzolea. Szczególne miejsce zajmują tu ogromne kaplice grobowe: neogotycka Scheiblerów - w części ewangelickiej i neorenesansowa Heinzlów - w części katolickiej.

Przez lata wiele pomników, zwłaszcza na części protestanckiej, uległo zniszczeniu. 13 lat temu miłośnicy Łodzi - idąc za przykładem warszawiaków - zaapelowali do łodzian o pomoc w ratowaniu zabytków. Inicjatorem pierwszej kwesty był nestor łódzkich przewodników Stanisław Łukawski, a także dziennikarz telewizji Wojciech Słodkowski. Udało się zebrać trochę pieniędzy, które przeznaczono na remont trzech zabytkowych bram - wejść do trzech części cmentarza: katolickiej, ewangelickiej i prawosławnej. Potem rozpoczęło się odnawianie rozsypujących się nagrobków.

Organizacją kwesty, która odbywa się co roku 1 listopada, zajmuje się Towarzystwo Opieki nad Starym Cmentarzem i łódzki oddział TVP. Dzięki pieniądzom zebranym podczas kwest do tej pory udało się ocalić kilkadziesiąt niszczejących na trójwyznaniowej nekropolii obiektów. Władze miasta, widząc ofiarność łodzian, postanowiły dołączyć do akcji ratowania zabytków. Za pieniądze z kasy miejskiej odnowiono, m.in. mauzoleum Gojżewskich na części prawosławnej, grobowiec zasłużonej dla Łodzi rodziny Grohmanów na cmentarzu ewangelickim, a także przepiękny grobowiec Sophie Biedermann, gdzie anioł stróż pochyla się nad dziećmi. To wciąż tylko kropla w morzu potrzeb, ale efekty są widoczne. Warto poszukać odnowionych pomników, przyjrzeć się urodzie innych pięknych zabytków i podumać nad życiem łodzian, którzy już odeszli...

CZĘŚĆ KATOLICKA

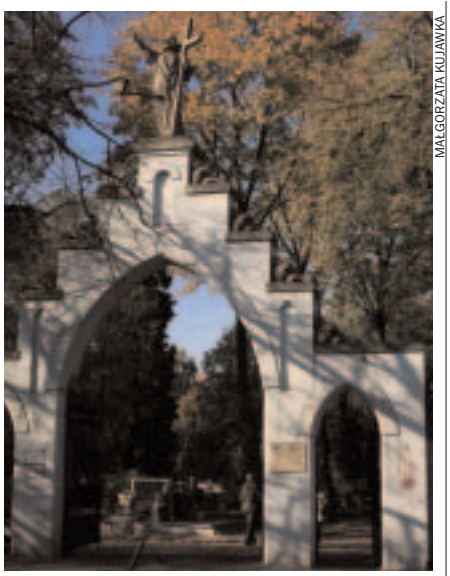

MAŁGORZATA KUJAWKA

Brama cmentarza św. Józefa

➔ Stoimy przy bramie, wiodącej do katolickiej części nekropolii. Nad nami pochyla się postać Chrystusa. Brama została odnowiona z pieniędzy zebranych podczas pierwszych kwest na rzecz ratowania Starego Cmentarza. Po obu jej stronach groby twórców Łódzkiej Straży Ogniowej Ochotniczej. Najpierw skręcamy w lewo.

ODNOWIONE POMNIKI
Kwatera 39:
grób L. L Zonerów (1999).

❶ W kwaterze znajdującej się wzdłuż muru widzimy **symboliczny grób dedykowany pamięci zamordowanych i poległych oficerów Armii Krajowej**. A tuż obok ❷ **grobowiec Leopolda Zonera** ufundowany przez strażaków.

LEOPOLD ZONER (1839-1919) był nie tylko komendantem straży, ale też księgarzem i wydawcą, drugą ważną osobistością łódzkiego drukarstwa po Petersilgem. Wydawał m.in. dwa pisma codzienne i tygodnik „Świat". Grób Zonerów (ojca i syna) odnowiono w 1999 r.

➔ Po drugiej stronie zaczyna się kwatera pierwsza.

ODNOWIONE POMNIKI
Kwatera pierwsza:
grób Julii Balle (2005).

❸ Niemal nic nie wiadomo o **Julii Balle z Kuźnickich**, której grób znajduje się w pierwszej alejce. Była prawdopodobnie żoną łódzkiego fabrykanta, być może spokrewnioną z farmaceutą Marcelim Kuźnickim, właścicielem apteki z Piotrkowskiej 98 i ostatnim powstańczym naczelnikiem Łodzi w 1863 r. Ale to tylko przypuszczenie. Urodziła się 15 stycznia 1829, zmarła 9 stycznia 1878 r. Ciekawy i cenny jest pomnik z białego marmuru na jej grobie. Interesujące są także inskrypcje: „Najlepszej żonie wdzięczny mąż pamiątkę tę kładzie i prosi o westchnienie do Boga". Napis z jednej strony pomnika (widoczny od strony alejki) jest po polsku, z drugiej po niemiecku. To ślad wielokulturowej przeszłości Łodzi. Można się domyślać, że Julia pochodziła z polskiej rodziny, jej mąż był Niemcem. Ciekawostką jest, że dwa lata temu ze Stanów Zjednoczonych ktoś przywiózł urnę z prochami do grobu znajdującego się po drugiej stronie alejki, gdzie pochowany jest Alois Balle i Melita Lentz. Być może spokrewnieni z Julią. Ale niewiele więcej na ten temat wiadomo. Autorem pomnika był Antoni Urbanowski, właściciel znanego łódzkiego zakładu kamieniarskiego. Konserwował go Piotr Obłok z Tomaszowa Mazowieckiego.

MAŁGORZATA KUJAWKA

❹ W pierwszej kwaterze pochowany jest także **Bolesław Gostomski** (1865-1937), znany cukiernik, właściciel fabryki czekolady przy ul. Przybyszewskiego 23 i ❺ **Aleksy Zimowski** (1884-1955), właściciel gimnazjum męskiego przy ul. Bocznej 5. Uczył się tam m.in. Jerzy Grohman i Ludwik Jerzy Kern (poeta).

❻ Podchodzimy do miejsca spoczynku **Wiktorii Macińskiej** (1869-1926) i **Zofii Pętkowskiej** (zm. 1948 r.). W 1901 r. założyły w Łodzi pierwszą polską pensję żeńską przy ul. Wólczańskiej 55. W latach sześćdziesiątych XX w. budynek wyburzono, nie ma już po nim śladu. Pensja istniała aż do śmierci Pawła Macińskiego, nauczyciela i ostatniego jej dyrektora. Jego grób, a także Jadwigi Macińskiej, są obok. Widać na nich napis: sodalis, sodaliska.

SODALICJA MARIAŃSKA to była przedwojenna organizacja religijna. Obowiązywała nas comiesięczna spowiedź i nieustanna praca na rzecz drugiego człowieka. Określenie sodaliska oznaczało, że ta osoba była głęboko religijna, a wiara w Boga dawała jej siłę i moc do pracy dla drugiego człowieka - wyjaśniał kiedyś Stanisław Łukawski, przewodnik po Łodzi.

❼ W tej samej kwaterze jest pochowany **Leon Niemczyk**, znany i lubiany aktor, który zmarł 29 listopada ubiegłego roku.

TOMASZ STAŃCZAK

LEON NIEMCZYK był warszawiakiem. W czasie wojny brał udział w ruchu oporu, był uczestnikiem Powstania Warszawskiego, potem został zesłany na roboty do Niemiec. Wrócił do Polski w 1947 r. Zanim w 1952 r. zdał egzamin eksternistyczny w warszawskiej PWST, grał w kilku teatrach. Jako aktor filmowy zadebiutował w 1953 r. w „Celulozie" Jerzego Kawalerowicza. Przez ponad 50 lat swojej kariery zagrał w ponad 400 filmach, takich jak m.in. „Pociąg", „Krzyżacy", „Nóż w wodzie", „Rękopis znaleziony w Saragossie", a ostatnich latach w kilku serialach, m.in. „Ranczo". W 1999 r. został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. W 2002 r. odebrał Złotą Żabę dla polskiego aktora na Międzynarodowym Festiwalu Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych „Camerimage" w Łodzi. Mieszkał na Bałutach. Ma swoją gwiazdę w łódzkiej Alei Gwiazd.

➔ Po drugiej stronie alejki jest kwatera trzecia.

ODNOWIONE POMNIKI
W **kwaterze trzeciej** pochowano wiele osób zasłużonych dla kraju i Łodzi, dlatego też tutaj odnowiono najwięcej grobów: S. Pogonowski (1998), K. Szmidel (1999), M. Cynarski (2000), A. Napiórkowski (2000), J. Orliński-Busiacki (2000), J. Sobolewski (2001), K. Rozenblat (2002), L. Pachucki (2003), K. Waberska (2006).

❽ Ciekawy pod względem artystycznym jest nagrobek **Janusza Orlińskiego** (pseudonim Busiacki). Zasmucona kobieta trzyma portret mężczyzny. Rzeźbę wykonał Wacław Konopka, autor wielu innych rzeźb cmentarnych. Orliński (1872-1917) był aktorem i reżyserem. Grywał role charakterystyczne, reżyserował, kierował teatrami, m.in. w latach 1916-1917 Teatrem Polskim w Łodzi wraz z poetą Bolesławem Leśmianem.

MAŁGORZATA KUJAWKA

Rzeźba na grobie Orlińskiego

⑨ Warto zwrócić uwagę na **grobowiec Benedykta Grzymały-Pęczkowskiego** (ur. 1897 r.), kaprala Legionów Polskich i kapitana słynnego 28. Pułku Strzelców Kaniowskich, który zginął w obronie Warszawy w 1920 r. w bitwie pod Radzyminem. Są na nim ciekawe płaskorzeźby ze scenami batalistycznymi. Zaraz za nim widać charakterystyczny ⑩ **nagrobek Pogonowskiego.**

MAŁGORZATA KUJAWKA

Rycerz na grobie Stefana Pogonowskiego

STEFAN POGONOWSKI (1895-1920) był dowódcą 28. Pułku Strzelców Kaniowskich i brał udział w bitwie warszawskiej pod Radzyminem, gdzie odznaczył się wielką odwagą. Pośmiertnie został odznaczony Krzyżem Orderu Virtuti Militari. Na jego grobie jest napis: „Największemu z rycerzy poległych w obronie ojczyzny przed nawałnicą bolszewicką w 1920 roku". Stojący tam husarz w zbroi był dziełem Wacława Konopki, znanego łódzkiego artysty. Kiedyś rycerz miał też skrzydła. Po raz pierwszy zginęły w 1937 r. Kilka lat temu zostały odtworzone, ale znowu ktoś je ukradł. Pewnie trafiły na złom.

⑪ **Józef Sobolewski** (1900-1920), podporucznik 9. Pułku Legionowego Wojsk Polskich, zginął również śmiercią bohaterską. Na grobie jest portret legionisty, a na szczycie pomnika - wojskowy hełm, karabin i dębowe liście.

MAŁGORZATA KUJAWKA

Nagrobek Józefa Sobolewskiego

MAŁGORZATA KUJAWKA

Zadumana postać z grobu Hoffrichterów

⑫ Warto zwrócić uwagę na piękny **grobowiec rodziny Karola Hoffrichtera**, gdzie pochowany jest sam przemysłowiec (1866-1933), właściciel terenów fabrycznych między al. Politechniki i ul. Proletariacką i jego żona Helena ze Skrudzińskich (1875-1928), a także inni członkowie rodziny. Na grobowcu znajduje się wyjątkowej urody posąg pochylonej kobiety w długiej sukni i chuście na głowie.

⑬ W sąsiedztwie **grób Mariana Cynarskiego**, prezydenta Łodzi zabitego 14 kwietnia 1927 r. w bramie kamienicy przy ul. Andrzeja, w której mieszkał. Pomnik ma charakterystyczną formę wysokiej steli, którą zamyka trójkątny relief, przedstawiający morskie fale, łódkę i krzyż, z którego wychodzą promienie.

MAŁGORZATA KUJAWKA

Żeliwny anioł na grobie w kwaterze trzeciej

⑭ W ubiegłym roku wyremontowano tu **pomnik Kornelii Waberskiej**, stoi niedaleko głównej alei. Na steli jest żeliwny krzyż z pasyjką.

➔ Wchodzimy na piątą kwaterę.

ODNOWIONE POMNIKI

Kwatera piąta: I. Kossobudzki (2001), J. Krajewski (2002), W. Gozdowski (2002), F. Stachlewska (2002), J. Dietrych (2004), J. Marjański (2005), rodzina Konrad (2006).

⑮ W tej kwaterze znajduje się najstarszy grób na Starym Cmentarzu. Pochodzi z 1857 r., choć oficjalnie jako miejsce pochówków został zatwierdzony rok później. Pochowany w nim jest **Wojciech Gozdowski**, kasjer Rady Miejskiej z Łodzi. Gdy zmarł, miał tylko 37 lat.

⑯ **Grób Józefa Marjańskiego** to kolejny zabytek, który dzięki kweście uratowano przed całkowitym zniszczeniem. Tu mamy nieco więcej informacji o zmarłym. Urodził się 10 kwietnia 1845, zmarł 24 listopada 1910 r. Osoby wybierające ten właśnie obiekt do remontu zwróciły przede wszystkim uwagę na cenną rzeźbę Chrystusa miłosiernego, gdzie artysta - Franciszek Szymański - wyraźnie nawiązał do dzieła słynnego duńskiego rzeźbiarza Bertelsa Thorvaldsena, która była często powielanym wzorcem. Ciekawostką jest, że piaskowiec, z którego wykonany został pomnik - być może dla celów konserwatorskich - został pomalowany na czarno i tylko litery były jasne. W 2005 r. został przywrócony jego pierwotny wygląd. Odrestaurował go Piotr Obłok.

⑰ W ubiegłym roku na tej kwaterze odnowiono **grobowiec rodziny Konrad** w kształcie krzyża oplecionego bluszczem. Pochodzi najprawdopodobniej z 1899 r. Na ustawionej pionowo otwartej księdze jest wzruszająca inskrypcja: „Śpijcie ukochani w tym cichym grobie, który łzy nasze będą rosiły, Aż znów razem będziemy przy sobie, Gdy Bóg po was przybędzie do mogiły". Pomnik restaurowała Anna Połomka.

➔ Przechodzimy na kwaterę siódmą.

ODNOWIONE POMNIKI

Kwatera siódma: J. Lewalt-Jezierska (2000), J. Piaskowski (2001).

⑱ Na pewno warto tu zauważyć **grobowiec Julii Lewalt-Jezierskiej** (1840-1910), która była właścicielką prywatnej szkoły żeńskiej. Na pomniku jest postać dziewczynki z długim warkoczem w stroju gimnazjalistki, a obok portret kobiety, najpewniej przełożonej pensji. „Tej co wśród gromów niewoli wytrwale, z zaparciem siebie stała lat 50 pod sztandarem oświaty narodowej budując wolną Polskę" - czytamy napis na pomniku.

MAŁGORZATA KUJAWKA

Grób przełożonej łódzkiej pensji

⑲ Tuż obok przyciąga uwagę **grób Agnieszki Sar** z cytatem z Listu do Koryntian („Miłość cierpliwa jest, łaskawa jest..."). Na tej samej kwaterze pochowany został ⑳ **Bolesław Szylke** (1889-1950), syn Stefana, właściciela kamienicy z ul. Wrześnieńskiej, gdzie we wnęce stoi słynny pomnik Tadeusza Kościuszki z 1903 r.

➔ Jesteśmy na kwaterze dziewiątej.

ODNOWIONE POMNIKI

Kwatera dziewiąta: A. Rosicki (1998), Kozłowscy (1999-2001), H. Goldman (2002), E. Heiman-Jarecki (2002), A. Heimanowa (2003), W. Konopka (2004), Kaplica Heinzlów (2005-2006), Pomnik rodziny Kosteckich (2007).

㉑ Spoczywa tu na wieczność **Wacław Konopka**, autor najpiękniejszych pomników na tej nekropolii, m.in. spiżowego husarza z grobu Stefana Pogonowskiego. Rzeźbił anioły i płaczące kobiety, bolejącą Matkę Boską i płaskorzeźbę legionisty z pomnika Józefa Sobolewskiego. Klepsydry, płonące znicze, płatki róż.

WACŁAW KONOPKA (1881-1938) pochodził z Włocławka. Po ukończeniu studiów na krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych związał się z Łodzią. To tutaj stworzył swoje najwspanialsze dzieła. Jego prace są bardzo charakterystyczne, najczęściej wykonane z czerwonego piaskowca.

㉒ Bez wątpienia najważniejsza w tej kwaterze i w tej części cmentarza jest **kaplica rodziny Heinzlów**. To jedna z ostatnich tego typu budowli w Polsce.

Grobowiec powstał według projektu czołowego architekta berlińskiego Franza Schwechtena w latach 1899-1903. Nawiązuje stylem do włoskiego renesansu, ale kształtem przypomina Kaplicę Zygmuntowską na Wawelu. Nad jej ostatecznym kształtem pracowały na miejscu łódzkie firmy budowlane pod nadzorem Piotra Brukalskiego. Całość została zbudowana na planie kwadratu. Budynek wykonano z jasnokremowego piaskowca. Do środka prowadzą wachlarzowe schody, natomiast portyk zdobią dwie doryckie kolumny. Warto zwrócić uwagę na wspaniałe dębowe drzwi wejściowe oraz tympanon nad nimi. Jest w nim płaskorzeźba Chrystusa Miłosiernego w otoczeniu dwóch aniołów. Aniołów jest zresztą znacznie więcej. Dwanaście anielskich postaci podtrzymuje kopułę. Nawet stojąc na dole można dostrzec ich pofałdowane szaty i trzymane w rękach atrybuty: krzyż, koło. Piękne są także ornamenty w elewacji bocznej: rozety, gałązki laurowe oraz otaczająca bryłę balustradowa attyka o geometrycznych wzorach. Zresztą z każdej strony kaplica prezentuje się ciekawie.

Również we wnętrzu zachował się wspaniały neorenesansowy wystrój: marmurowy ołtarz i posadzka, a także elementy sztukatorskie. Obok różnorodnych elementów roślinnych można dostrzec popiersia aniołów. Kaplica jest teraz w trakcie remontu.

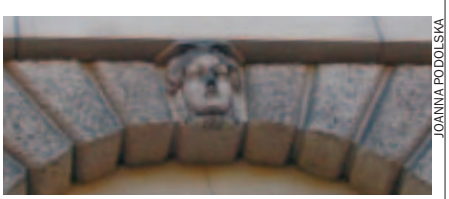

JOANNA PODOLSKA

Detal z zewnętrznej elewacji

TOMASZ STANCZAK

Kaplica Heinzlów widziana od strony cmentarza prawosławnego

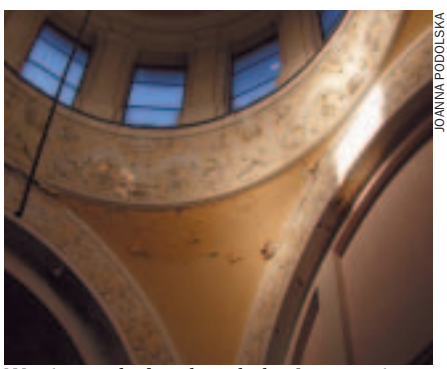

JOANNA PODOLSKA

Wnętrze w końcu doczekało się remontu

MAŁGORZATA KUJAWKA

Dwunastu aniołów podtrzymuje kopułę

JULIUSZ HEINZEL (1834-1895) to najbogatszy łódzki przemysłowiec wyznania rzymskokatolickiego. Urodzony w Łodzi, był synem majstra tkackiego z Dolnego Śląska. Zaczynał karierę w tkalni Karola Scheiblera, ale wkrótce założył własny warsztat. Po kilku latach przeobraził go w największy na terenie Królestwa Polskiego zakład produkujący wyroby wełniane i półwełniane. Oprócz fabryki przy Piotrkowskiej 104, Heinzel - wraz z Juliuszem Kunitzerem - założyli Widzewską Manufakturę. W 1891 r. fabrykant nabył posiadłość i zamek w Coburgu w Turyngii z przynależnym im tytułem barona von Hohenfels. Zmarł tam w 1895 r. Zgodnie z jego ostatnią wolą pochowano go w Łodzi. Ciało barona przewieziono koleją w specjalnym wagonie. Msza żałobna została odprawiona w kościele Świętego Krzyża przy ulicy Sienkiewicza, a kondukt żałobny szedł przez całe miasto; liczył setki mieszkańców Łodzi. Kilka lat potem rodzina ufundowała monumentalną kaplicę.

W katakumbach spoczywają też inni przedstawiciele zasłużonego rodu. Kilka lat temu w grobowcu złożono urnę z prochami Walentyny baronowej Heinzel, która mimo że pół wieku przeżyła w Niemczech, zawsze czuła się Polką i chciała być pochowana w Łodzi.

㉓ Tuż obok mauzoleum Heinzla stoi piękny **grobowiec Antoniny Edmee Heimanowej z Ruefféw** w kształcie loggi. To jeden z najciekawszych zabytków tej nekropolii. Wygląd kapliczki zachwyca oryginalnością. Wzorowana jest na renesansowej architekturze florenckiej, ma arkady wsparte na kolumnach z balustradą tralkową. Zaciekawia też nazwisko osoby tam pochowanej. Napis informuje, że Antonina urodziła się w 1896 r. w la Chaux de Fonds, a zmarła w 1926 r. w Chamby nad Vevey. Przewodniki i publikacje dotyczące zabytkowej łódzkiej nekropolii na jej temat milczą. W 2003 r. znalazły się pieniądze w kasie miejskiej, by obiekt odrestaurować. To wtedy „Gazeta" przeprowadziła swoje śledztwo na temat zmarłej. Chcieliśmy dowiedzieć się o niej czegoś więcej.

Po kilku dniach wątpliwości rozwiali nasi czytelnicy. Antonina była żoną Aleksandra Heimana-Jareckiego, senatora II Rzeczypospolitej. - Aleksander na tamte czasy był milionerem, ona była dziewczyną bez posagu. Rodzina nie chciała się na ten ślub zgodzić, ale on postawił na swoim - opowiadał nam Jerzy Pietrasik, którego żona jest spokrewniona z Heimanami.

Antonina była wielką miłością łódzkiego przemysłowca. To dla niej fabrykant wybudował francuski park przy dzisiejszej ul. Matejki (naprzeciwko Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego). Obok miał stanąć pałac, już postawiono nawet fundamenty, ale Antonina zmarła na gruźlicę. Mąż sprowadził jej prochy do Łodzi i pochował na Starym Cmentarzu. Przemysłowiec nigdy nie dokończył pałacu. Przekazał park miastu, a sobie zostawił tylko domek ogrodnika (stoi do dziś). W czasie wojny Heiman-Jarecki trafił przez Niceę do Londynu, zahaczył nawet o Australię. Po 1945 r. chciał ponoć wrócić do Łodzi, ale mu nie pozwolono. Zgodnie z jego życzeniem po śmierci jego prochy sprowadzono do rodzinnego miasta. Miały zostać złożone obok ukochanej małżonki. Ale w 1957 r. obok Antoniny pochowana została Maria Chmielewska (udało nam się też ustalić, że była ona matką Antoniny). Prochy Aleksandra spoczęły więc w rodzinnym grobowcu Heimanów-Jareckich.

㉔ Odnowiony w 2002 r. grobowiec przypominający egipską piramidę należy do **Edwarda Heimana-Jareckiego** (1856-1933). To znaczący łódzki przemysłowiec. Za jego pieniądze został kupiony plac i wybudowany gmach, w którym mieści się dziś liceum im. Kopernika. Jego syn Aleksander, senator RP, ofiarował sporą kwotę na budowę biblioteki im. Piłsudskiego.

MAŁGORZATA KUJAWKA

Grobowiec rodziny Heimana-Jareckiego

MAŁGORZATA KUJAWKA

Żałobnica na grobie pierwszego prezydenta Łodzi, Andrzeja Rosickiego

㉕ Kilka kroków dalej stoi **grobowiec pierwszego prezydenta Łodzi Andrzeja Rosickiego**. Postać kobiety w powłóczystej sukni siedzi zamyślona przy pomniku z czerwonego piaskowca. Obok na sarkofagu widać wspaniały medalion z twarzą kobiety wyrzeźbionej w białym kamieniu. To twarz Anieli Gajewiczowej, córki prezydenta.

Andrzej Rosicki (1821-1904) został prezydentem w 1862 r. Dwa lata później odsunięto go od władzy za pomoc powstańcom. Potem był współtwórcą i wieloletnim dyrektorem najważniejszej instytucji finansowej w Łodzi: Towarzystwa Kredytowego. To jedna z najpiękniejszych postaci w historii miasta.

㉖ W tej samej kwaterze są **groby rodziny Frykowskich**, których losy są dramatyczne. Wojciech Frykowski zginął tragicznie w Los Angeles (został zamordowany w 1969 r. wraz z żoną Romana Polańskiego przez sektę Charlesa Mansona). Ciało Frykowskiego poddano kremacji i został pochowany w Łodzi. Tragicznie zginęły też dwie inne osoby z tej rodziny pochowane w tym samym grobie: Jan w wieku 60 lat, i Bronisław w wieku lat 25. (W 1999 r. śmiercią samobójczą zginął też syn Wojciecha operator filmowy Bartłomiej Frykowski).

㉗ W sąsiedztwie jest też **grób Tadeusza Hübnera**, starszego asystenta z Wydziału Historyczno-Filozoficznego, który - jak głosi napis - został zabity w 1966 r.

㉘ Pochowana w tej kwaterze **Helena Miklaszewska** (1875-1959) była właścicielką znanego w Łodzi Gimnazjum Żeńskiego mieszczącego się przy ul. Sienkiewicza 61, później w gmachu przy ul. Narutowicza 59 (dziś UŁ).

㉙ W tym roku w kwaterze dziewiątej odnowiono **pomnik rodziny Kosteckich** z figurą Matki Bożej Różańcowej z lat 90. XIX wieku.

➔ Kwatera jedenasta sąsiaduje z kaplicą pogrzebową. Po lewej stronie w ubiegłym roku odnowiono dwa pomniki.

ODNOWIONE POMNIKI

Kwatera jedenasta:
Bocheńscy (2006), Goszkiewicz (2006).

MARCIN WOJCIECHOWSKI

㉚ Na **grobowcu Antoniego i Elżbiety Bocheńskich** na wysokim postumencie z piaskowca stoi postać Matki Boskiej Niepokalanej na kuli ziemskiej. Stopą przygniata węża - symbol zwycięstwa nad grzechem pierworodnym. To dzieło Stanisława Pałaszewskiego z przełomu XIX i XX w.

㉛ W tej samej kwaterze w ubiegłym roku odnowiono rzeźbę Chrystusa na **grobie Józefa Goszkiewicza**. Brakowało fragmentów twarzy, dłoni. Teraz wszystko wróciło na swoje miejsce. A Chrystus błogosławi tym, którzy przechodzą obok.

㉜ W sąsiedztwie są groby **Stanisława Książka** (zm. 1927 r.), dziennikarza, wydawcy, aktora i dyrektora teatru. W redagowanym przez Książka „Kurierze Łódzkim" debiutował Julian Tuwim. Tu pochowany został też ㉝ **Kazimierz Leineber** (1860-1910) farmaceuta, właściciel najstarszej łódzkiej apteki przy pl. Wolności 2.

➔ Idąc dalej, znajdziemy się na kwaterze trzynastej.

ODNOWIONE POMNIKI

Kwatera trzynasta:
J. Jeżewicz (2004)

㉞ W kwaterze trzynastej pochowana jest m.in. **Barbara Nazdrowiczówna** (1929-1944), harcerka, wychowanka Gimnazjum Heleny Miklaszewskiej. W latach okupacji aktywnie uczestniczyła w konspiracji. Zginęła w Powstaniu Warszawskim jako łączniczka batalionu AK „Odwet".

➔ Choć w dalszej części katolickiej nekropolii nie ma odnowionych zabytków, chcielibyśmy zwrócić uwagę na kilka pomników i osób tam pochowanych.

㊺ W ubiegłym roku w północnej części cmentarza (kwatera 28) została pochowana **Alina Grabowska-Perth**. Zwraca uwagę znaczek Radia Wolna Europa (RFE) na jej grobie.

JOANNA PODOLSKA

ALINA GRABOWSKA (1935-2006), była absolwentką łódzkiej polonistyki. Pracowała jako kierownik literacki Teatru Ziemi Łódzkiej i jako dziennikarz do 1968 r. Potem wyemigrowała z Polski. Od 1971 r. była związana z Radiem Wolna Europa, mieszkała w Monachium. Komentowała wydarzenia polityczne i społeczne. Gdy stacja przestała istnieć, w Polskim Radiu tworzyła audycje z cyklu „Klub RWE" i „Z archiwum RWE". Zmarła 22 czerwca 2006 r.

JOANNA PODOLSKA

Pomnik na grobie Władysława Strzemińskiego

㊻ **Grób Władysława Strzemińskiego** znajduje się w kwaterze nr 25, niemal w samym krańcu nekropolii.

WŁADYSŁAW STRZEMIŃSKI (1893-1952), wybitny artysta i teoretyk sztuki, twórca teorii unizmu. Należał do awangardowych grup: Blok, Praesens i Abstraction-Creation. Przyjechał do Polski w latach 20. z żoną Katarzyną Kobro. Współzałożyciel międzynarodowej kolekcji sztuki współczesnej, która stała się zalążkiem dzisiejszego Muzeum Sztuki. Po wojnie był współtwórcą i pedagogiem Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych. Zwolniony w 1949 r. W Muzeum Sztuki jest kolekcja jego dzieł.

㊼ W kwaterze 29. są pochowani: **Józef Pilarski** (1893-1972) aktor i reżyser, który założył w Łodzi Teatr Popularny, po 1945 r. występował w Teatrze Wojska Polskiego i w Teatrze Nowym i **Wojciech Pilarski** (1921-1988), związany od 1949 r. z Teatrem Nowym. Jest tutaj też ㊽ **grób Henryka Ryla** (1911-1983) reżysera i aktora, twórcy teatrów lakowych, w 1948 r. wraz żoną Marią zorganizował w Łodzi teatr Arlekin.
㊾ Z kolei **Feliks Parnell** (1898-1980), tancerz, baletmistrz i choreograf, który kierował baletem Teatru Wielkiego w Łodzi spoczywa w kwaterze 30.

JOANNA PODOLSKA

Anioł rzucający płatki róż do ognia z grobu Aloise Klose (kwatera 20.)

W tej części nekropolii warto też zwrócić uwagę na ㊿ ㊶ **groby rewolucjonistów 1905-1907 r.** (kwatera 13 i 23) **i** ㊷ **weteranów powstania styczniowego** (kwatera 28).

JOANNA PODOLSKA

Płyta nagrobna weteranów powstania 1863 r.

➔ Idziemy wzdłuż cmentarnego muru dzielącego część katolicką i protestancką.

㊸ Po drugiej stronie alejki jeden z najpiękniejszych w tej części cmentarza (kwatera 20) i chyba zapomnianych pomników. Pochodzi z początku XX w. Jest tam pochowana **Aloise Klose.** Pomnik ozdabia płaskorzeźba anioła z opuszczonymi skrzydłami rzucającego kwiaty róż do ognia.
㊹ Przy samym murze skromny **grobowiec rodziny Niewiejskich** z 1926 r., a na nim m.in. fotografia Ireny Niewiejskiej w otoczeniu róż (kwatera 43.).

➔ Skręcamy w prawo wzdłuż muru z częścią prawosławną (kwatera 41.).

㊺ Tu spoczywa m.in. **Juliusz Rychter** (1850-1920). Pomnik z czerwonego piaskowca wykonał Wiesław Konopka. U góry głowa cierpiącego Chrystusa w koronie cierniowej.

JOANNA PODOLSKA

㊻ Dalej bardzo interesujący jest **grób rodziny Koenigów**, a także ㊼ **Suligowskich**, na którym stoi rzeźba gimnazjalisty klęczącego przed krzyżem z rękami złożonymi do modlitwy. Obok chłopca leży czapka i książki związane sznurkiem. Jest tam pochowany m.in. Lubomił Suligowski. Był uczniem 3 klasy Szkoły Handlowej Kupców Łódzkich, zmarł w 1911 roku, w wieku 12 lat.

MAŁGORZATA KUJAWKA

Gimnazjalista na grobie Suligowskich

48 Tuż przy murze oddzielającym cmentarz katolicki i prawosławny jest też **grób generała brygady Edwarda Franciszka Pfeiffera** (1895-1964). Na nagrobku można przeczytać, że był dowódcą Śródmieścia w powstaniu warszawskim, harcmistrzem, uczestnikiem walk o wyzwolenie w I i II wojnie światowej. Jego prochy sprowadziła rodzina z Londynu - tak sobie życzył. To bardzo ważna postać pochowana na naszym cmentarzu. Jedna z tych, które mogą być wzorem do naśladowania dla młodego pokolenia. Zofia Hertz, wieloletnia redaktorka paryskiej „Kultury", a po śmierci Jerzego Giedroycia dyrektor Instytutu Literackiego, wspominała w wywiadzie to nazwisko. Ryszard Pfeiffer, z tej samej rodziny, był bliskim przyjacielem Zygmunta Hertza, jej męża, a także świadkiem na ich ślubie w 1939 r. w Łodzi.

49 W sąsiedztwie jest grób **rodziny Wocalewskich**. Maria Wocalewska była harcmistrzynią RP, naczelniczką harcerek w latach 1918-1939. Zginęła w powstaniu warszawskim. 50 W poblizu **grobowiec-symbol harcerzy z Chorągwi Łódzkiej ZHP**.

MAŁGORZATA KUJAWKA

➔ Możemy przejść na część prawosławną przez furtkę przy grobie Gojżewskiego, ale została nam do obejrzenia parzysta część katolicka (po prawej stronie głównej bramy)

ODNOWIONE POMNIKI
Kwatera trzydziesta ósma:
J. Jarzębowski (2002)

51 Tuż przy murze cmentarnym w kwaterze 38. jest **grób Jana Jarzębowskiego** (1825-1878). Jarzębowski był drobnym fabrykantem, ale też radnym i działaczem społecznym. Natomiast jego syn Juliusz (1862-1941), pochowany w tym samym grobie, przez wiele lat był prezesem Łódzkiej Straży Ogniowej Ochotniczej.

52 Zbliżamy się do **grobu Teofili Schmidt**. Żyła w latach 1835-1909. Była przełożoną pierwszej żeńskiej pensji w Łodzi. Jej szkoła mieściła się najpierw przy Piotrkowskiej 62, potem przy Krótkiej 12 (dzisiejsza Traugutta). Na pomniku jest wzruszający napis: „Pamięci zacnej i światłej przewodniczki młodzieży wdzięczne uczennice".

ODNOWIONE POMNIKI
Kwatera druga:
Danielewiczowie (2003)

53 Skromny **pomnik Piotra i Barbary z Fihauzerów Danielewicz i rodziny Kowalewskich** pochodzi z początku XX w. Został odnowiony z pieniędzy z kwesty, bo już był bardzo zniszczony.

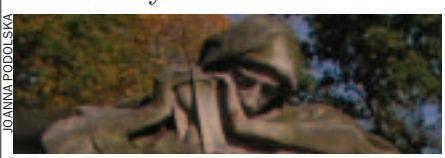
JOANNA PODOLSKA

Fragment grobu Danielewiczów

54 Przy głównej alejce w drugiej kwaterze zwraca uwagę **pomnik Jana Ostrowskiego ps. Osa**, legionisty poległego w powstaniu warszawskim, odznaczonego krzyżem virtutti militari. Był członkiem KDW - AK. W tym samym grobie jest również pochowana Janina Ostrowska-Wardziak (1926 - 2000) - łączniczka AK.

MAŁGORZATA KUJAWKA

55 Nieco głębiej bardzo ciekawy pomnik na **grobie Michaliny i Adama Weseli**. Rzeźba Matki Boskiej trzymającej ciało Chrystusa to kopia dzieła włoskiego twórcy z połowy XIX w. Wykonał ją Wacław Konopka. Praca składa się z dwóch odrębnych części złożonych razem.

MAŁGORZATA KUJAWKA

Pieta z grobu małżonków Weseli

56 Tu odnajdziemy też grób lekarza, kardiochirurga **Jana Witolda Molla**, który przeprowadził w szpitalu im. Sterlinga pierwszą w kraju operację na otwartym sercu oraz pierwszą transplantację serca. Na jego grobie jest napis: „Naczelną wartością leczenia jest miłość".

57 W sąsiedztwie są **groby rodziny Stebelskich**, m.in. Kazimierza Stebelskiego (1863-1940), architekta, który był naczelnym inżynierem Łodzi, miał dozór techniczny nad budową katedry pw. św. Stanisława Kostki.

58 Tutaj spoczywa też **Alfred Wiłkomirski** (1873-1950) skrzypek, dyrygent, pedagog, od 1929 r. pracował w Łodzi, był także profesorem PWSM. Jego dzieci to znani muzycy i kompozytorzy: Maria, Wanda, Kazimierz, Józef i Michał.

59 Kwatera druga jest też **symbolicznym miejscem spoczynku Stanisława Rachalewskiego** (1900-1945). Był dziennikarzem i pisarzem, wielkim miłośnikiem Łodzi. Jako pierwszy docenił znaczenie Starego Cmentarza. Jeszcze przed wojną wydał książkę pt. „Zastygły nurt życia. Łódź, która odeszła". W 1939 r. trafił do obozu w Radogoszczu, ale wypuszczono go. Potem brał udział w powstaniu warszawskim. To tylko symboliczna płyta. Rachalewski zginął w obozie koncentracyjnym we Flosenburgu i nie ma własnego grobu.

➔ W kwaterze czwartej na razie nie odnowiono żadnego pomnika z pieniędzy zebranych w kweście. Warto tam jednak zwrócić uwagę na kilka grobów.

60 Jest tu symboliczny **grób Aleksego Rżewskiego** (1885-1939). Był działaczem politycznym, żołnierzem POW, radnym miejskim, a od 1919 r. pierwszym prezydentem Łodzi w II RP. Później został starostą powiatu łódzkiego i notariuszem. Zamordowany przez Niemców w 1939 r.

JOANNA PODOLSKA

61 Warto zauważyć grób rodziny **Antoniego Klingera.** Ma po bokach dwie marmurowe płyty z płaskorzeźbami. Przedstawiają one kobiety sypiące kwiaty.

62 Jest też piękny **pomnik Bronikowskich** w formie wysokiego podwójnego grobowca z posągiem kobiety w chuście trzymającej kwiaty róży. Rzeźba Wacława Konopki wykonana została przez firmę A. Urbankowskiego. Ciekawostką jest, że ten pomnik w 1903 r. zdobył złoty medal na Krajowej Wystawie Higieniczno-Spożywczej!

63 Na czwartej kwaterze pochowany jest także **Wacław Wołosewicz** (1911-1982), artysta rzeźbiarz, wykładowca w PWSSP, autor kilku pomników, m.in. Reymonta i Narutowicza, rzeźb sakralnych i cmentarnych. Na sąsiednim grobie jest ciekawa rzeźba z głową kobiety.

64 Frontem do głównej alei stoi **grobowiec rodziny Rassalskich**. Byli właścicielami dużej fabryki lin i powrozów przy ul. Przybyszewskiego 12 oraz willi, ul. Wigury 4/6.

ODNOWIONE POMNIKI
Kwatera szósta :
S. Skrzywan (2000), A. Schäfer (2004), W. Wołowski (2005).

65 Odnowiony dwa lata temu pomnik wykonany przez Franciszka Szymańskiego na **grobie Władysława Wołowskiego** jest wpisany do rejestru zabytków. Niewiele wiadomo o zmarłym. Tylko tyle, że zmarł 18 czerwca 1898 r. i miał 32 lata. Bardziej niż o przypomnienie osoby zmarłego chodziło o ratowanie zniszczonego zabytku o ciekawej symbolice przemijania i śmierci. Postument ma kształt pnia drzewa oplecionego liśćmi paproci i bluszczem, które wyłaniają się z głazów. Na górze pnia jest wieniec z róż. Konserwacją pomnika zajmowała się Anna Połomka z Łodzi.

JOANNA PODOLSKA

66 Na tej części nekropolii odrestaurowano też m.in. **neogotycki nagrobek Anny Schäfer** z 1873 r. Ma formę krzyża zwieńczonego kapliczką. Nad inskrypcją jest medalion z głową Chrystusa w koronie cierniowej.

67 W tej kwaterze jest też miejsce spoczynku **Stefana Skrzywana** (1876-1932) inżyniera, który od 1925 r. kierował pracami Wydziału Wodociągów i Kanalizacji Miejskich.

68 Tu pochowany jest też **Maurycy Sprzączkowski** (1848-1918) kupiec, właściciel kilku sklepów w centrum Łodzi. Pomnik wykonał Wacław Konopka.

ODNOWIONE POMNIKI
Kwatera ósma:
Cz. Przezpolewski (2001), Pruszyński (2002).

69 Postać Chrystusa błogosławiącego na **grobie rodziny Pruszyńskich** pochodzi z lat 80. XIX stulecia. Na cokole znajduje się herb Rawicz. Grobowiec remontowali Anna i Tomasz Ostaszewscy, wymagał wielu zabiegów konserwatorskich, bo był bardzo zniszczony.

JOANNA PODOLSKA

70 Ciekawy jest też **pomnik Teofila Tomasza i Balbiny z Wyrzykowskich Pobóg Pągowskich** z dziewczynką klęczącą przed wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej.

Na środku głównej alei stoi **krzyż**, pod którym zawsze 1 listopada palą się świece. To piękny zwyczaj zapalania świeczek dla tych, którzy nie mają rodzin albo ich bliscy są rozsiani po świecie. Jest też drugi **krzyż Orląt Lwowskich**.

ODNOWIONE POMNIKI
Kwatera dziesiąta :
Piotrowiczowie (1997), J. Texel (1999-2000), Bitdorfowie (2000-2001) A. Falkiewicz (2001)

71 Jednym z pierwszych pomników odnowionych na Starym Cmentarzu był **grób Piotrowiczów.** Konstanty (1836-1863) i Maria (1842-1863) Piotrowiczowie, byli nauczycielami z Chocianowic, powstańcami styczniowymi. Walczyli pod Dobrą 24 lutego 1863 r.

72 W tym miejscu warto też zauważyć kilka **grobów rodziny Bitdorf**. Antoni Bitdorf (1809-1960) był właścicielem browaru przy ul. Ogrodowej, jego syn Anastazy (1840 - 1900) był aktywnym uczestnikiem powstania styczniowego, po powrocie z zesłania prowadził farbiarnię.

JOANNA PODOLSKA

Grób Józefa Texela

73 Ale być może najbardziej przyciąga uwagę skromny grób artysty teatru. **Józef Texel** (1840-1904) był aktorem, śpiewakiem, reżyserem, dyrektorem teatru. Pomnik z teatralną maską wykonał Józef Urbanowski.

JOANNA PODOLSKA

74 W tej samej kwaterze, ale na jej drugim krańcu, przy bocznej alejce jest **grób siedmiu powstańców** zmarłych od ran odniesionych w bitwie pod Dobrą w lutym 1863 r. Pomnik w formie sarkofagu z patriotycznymi symbolami zaprojektował Wacław Konopka.

➔ Na kolejnych kwaterach uratowano pojedyncze pomniki.

ODNOWIONE POMNIKI
Kwatera dwunasta:
W. Zarzycki (2001)
Kwatera czternasta:
Siostry Cieleckie (2007)
Kwatera szesnasta:
A. Szafranowska (2007)

75 **Grób Wojciecha Zarzyckiego** (1805-1890), obywatela ziemskiego i jego rodziny uratowano sześć lat temu. Na pomniku jest posąg Matki Boskiej Wniebowziętej z dłońmi złożonymi na piersi.

76 W tym roku odnowiony został pomnik na **grobie sióstr Cieleckich** (Heleny i Zofii) z postacią aniołka podtrzymującego tablicę inskrypcyjną z pocz. XX wieku. Renowacji poddano też zabytkowe ogrodzenie.

77 Remontu doczekał się też **pomnik na grobie Anny Szafranowskiej** z 1904 r. (kwatera 16.) w kształcie obelisku, który jest udekorowany wiankiem z kwiatów i liściem palmowym.

78 Warto jeszcze zajrzeć na sąsiednią nieparzystą kwaterę 15., gdzie zachował się **grób Jana Czeraszkiewicza** (1867 - 1924). Był prawnikiem, pedagogiem, krajoznawcą. Dyrektorem szkoły handlowej w Zgierzu oraz gimnazjum polskiego (dziś I LO im. Kopernika) w Łodzi. Od 1914 r. prezes łódzkiego oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. W 1979 r. stał się patronem łódzkiego PTTK.

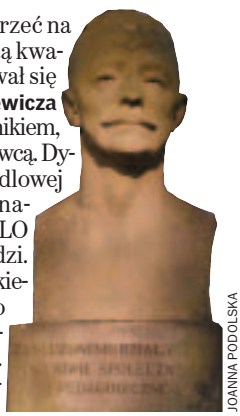
JOANNA PODOLSKA

79 W pobliżu jest też piękny grobowiec - anioł z różą na **nagrobku Marii Pogorzelskiej** - dzieło Wacława Konopki z 1936 r.

JOANNA PODOLSKA

Anioł z grobu Marii Pogorzelskiej

JOANNA PODOLSKA

Figura wieńcząca nagrobek rodziny Moers

80 Warto też zauważyć ciekawe zabytkowe grobowce na kwaterze 40., wzdłuż muru cmentarnego. Jest tam m.in. nagrobek **Maksa Franciszka Józefa Moersa**. Ma formę trzymetrowej postaci kobiecej w chuście na głowie. Przed nią widać płasko rzeźbiony płonący znicz.

JOANNA PODOLSKA

Grób strażaków, którzy zginęli w pożarze w 1924 r.

81 Uwagę przyciąga **grób strażaków** z trzema kolumnami. Ludwik Bogus, Wawrzyniec Kamiński i Klemens Wasserling ponieśli śmierć, gasząc pożar 9 kwietnia 1924 r.

JOANNA PODOLSKA

82 Interesujący jest też **grobowiec rodziny Kaczmarków** z posągami przypominającymi egipskie bóstwa, pomnik również sygnowany jest przez Wacława Konopkę.

➔ Idziemy w kierunku cmentarza prawosławnego, na który wchodzimy przez maleńką furtkę w murze obok mauzoleum Gojżewskiego.

CZĘŚĆ PRAWOSŁAWNA

We wschodniej części cmentarza, przy murze oddzielającym ją od cmentarza katolickiego, utworzono wąski pas cmentarza prawosławnego parafii św. Aleksandra. W początkowym okresie spełniał również rolę cmentarza wojskowego i policyjnego. Groby z tamtego okresu przypominają o różnych, często dramatycznych, wydarzeniach związanych z walką o odzyskanie niepodległości i poprawą bytu. Nowsze mogiły wskazują na to, że w nielicznej już dziś społeczności prawosławnej możemy odnaleźć kilka osób o ogromnych zasługach dla Łodzi. Ze składek społecznych, przy dużym udziale parafii i funduszy miejskich, także w tej części cmentarza udało się przywrócić pierwotny wygląd neobizantyńskich kaplic i kilku zabytkowych nagrobków.

ODNOWIONE OBIEKTY

Kaplica mauzoleum (1997-1998), kaplica Gojżewskiego (2000--2001), W. Kowaliew (2000-2001), W. Kaniszczew (1999), Bracia Kriukow (2006), G. Rozmus (2005), W. Lieontowski (2006), S. Wnukow (2007).

㉝ **Kaplica Gojżewskiego** jest pięknym symbolem wielokulturowej przeszłości Łodzi. Znajduje się na granicy cmentarza katolickiego i prawosławnego. Po jednej stronie jest pochowana Aleksandra Gojżewska, która była katoliczką, po drugiej jej mąż wyznania prawosławnego. Niewiele o nich wiadomo. Najpewniej Gojżewski był oficerem rosyjskim. W latach 2000-2001 obiekt został odrestaurowany. Remont sfinansowano z budżetu miasta. Dziś prezentuje się wspaniale. Podczas remontu, gdy Anna i Tomasz Ostaszewscy zeszli do krypty pod kapliczką, okazało się, że są one połączone. Na trumnie zachował się zielony liść palmy. Pośmiertne zbratanie dwóch narodów i dwóch religii.

Bardzo interesujący na tej części cmentarza jest grób ㉞ **Wiktora Michajłowicza Kaniszczewa** w formie baldachimu przypominającego wojskowy namiot. Pomnik z piaskowca wygląda jak udrapowana tkanina przewiązana sznurem z chwostami i frędzlami. Spod „tkaniny" wygląda tablica z białego marmuru z inskrypcjami, a na szczycie krzyż.

㉟ Autorstwo odnowionego pomnika na **grobie inżyniera Władimira Lieontowskiego** (kwatera I) przypisywane jest Wacławowi Konopce. Grobowiec ma kształt niskiej trójdzielnej ścianki. W środkowej części grób ozdobiony jest gałązką róży, która położona jest na krawędzi płyty.

㊱ Niewielki pomnik na **grobie braci Kriukow** (kwatera I) ma kształt steli zwieńczonej krzyżem; należy do najstarszych na tej części nekropolii.

㊲ W tym roku odnowiony został skromny pomnik z prawosławnym krzyżem **na grobie Siergieja Iwanowicza Wnukowa**.

➔ Przechodzimy na protestancką część cmentarza.

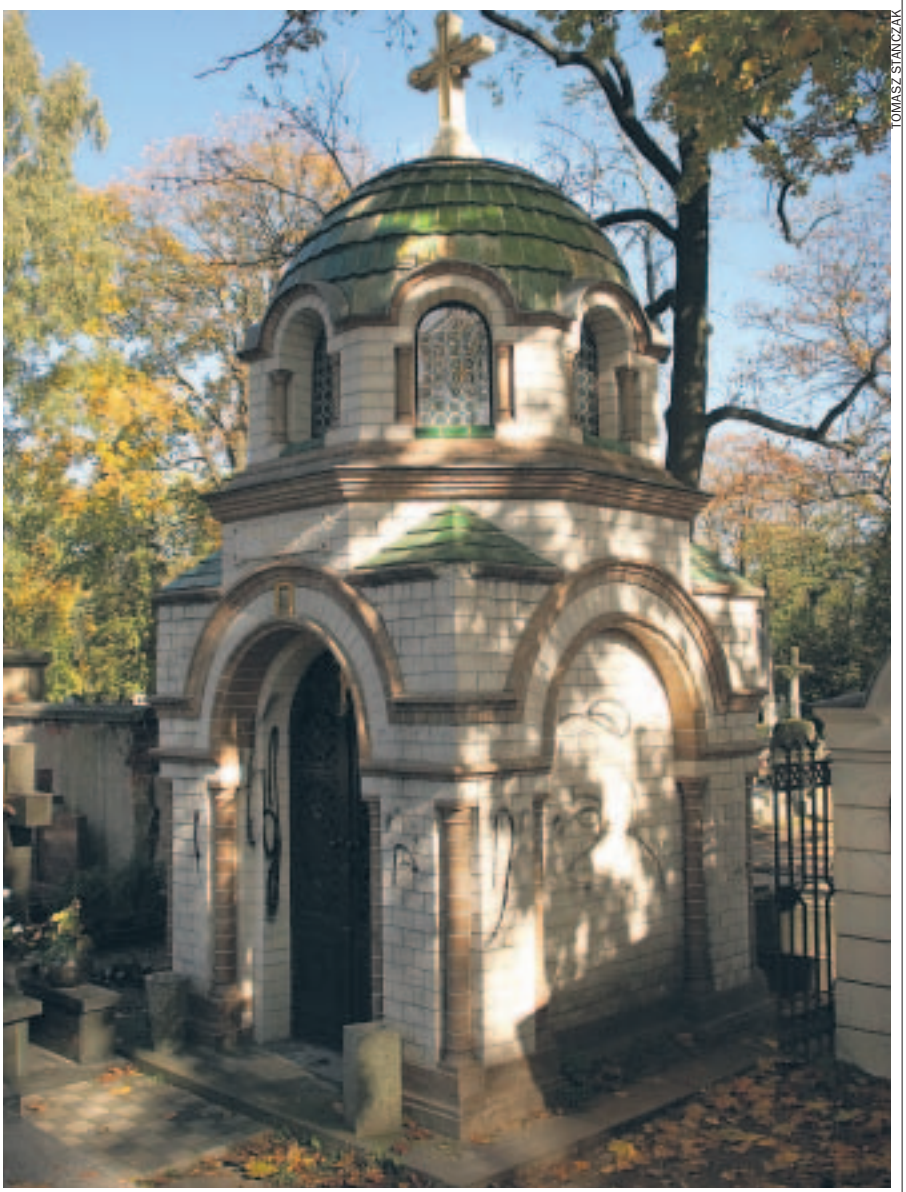

TOMASZ STAŃCZAK

Grobowiec Gojżewskich na pograniczu prawosławnego i katolickiego cmentarza

TOMASZ STAŃCZAK

Grób Kaniszczewa

JOANNA PODOLSKA

Nagrobek Kowaliewa

TOMASZ STAŃCZAK

Odnowiony nagrobek Wnukowa

CZĘŚĆ EWANGELICKA

ODNOWIONE OBIEKTY

H. Feder (1997-1999), I. Aldridge (1998--1999), J. Wergau (2000), J. Petersilge (2001), E. Triebe (2003), E. Schrimer (2003), Grohmanowie (2001-2002), S. Biedermann (2004-2005), Meyerowie (2004-2005), mauzoleum J. Kunitzera (2006-2007), pomnik dziecka (2005), J. Lohrer (2003-2004), L. Tochtermann (2000-2001), A. Butschkat (2001-2002), H. Guenzel (2005-2007), rodzina Zapp (2006-2007), rodzina Wacker (2006-2007), Alfred Kretschmer (2007), Fryderyk Sellin (2007).

Kaplica Scheiblera:
zmiana napisu (2002), drzwi główne (2004), drzwi boczne (2005-2006)

Cmentarz protestancki należał pierwotnie do parafii św. Trójcy, a później także do parafii św. Jana (część zachodnia) oraz do kościoła baptystów. Łódzcy luteranie stanowili zawsze najzamożniejszą część łodzian, wielu z nich zasłużyło sobie na miano pionierów łódzkiego przemysłu. Przybywali z różnych zakątków Saksonii, Czech, Śląska, Wielkopolski i Niemiec. Na ich grobach stoją wysmukłe neogotyckie krzyże i nagrobki z charakterystycznymi często niemieckimi napisami. Kolejne pokolenia osadników nie żałowały pieniędzy na podkreślenie swego statusu społecznego. Ich mogiły zabudowano solidnymi grobowcami, wykonanymi często z najlepszych kamieni w zagranicznych pracowniach. Warto przypomnieć, że przed 1945 r. znajdowało się w tej części cmentarza ok. 10 tysięcy nagrobków, dzisiaj odnajdziemy z tej liczby ok. 700. Wiele z nich występuje w postaci destruktów lub wymaga natychmiastowych zabiegów konserwatorskich. Już kilkanaście z nich zostało uratowanych dzięki pieniądzom zebranym od łodzian podczas kwest i funduszom z kasy miejskiej.

➔ Idziemy w kierunku grobowca Ludwika Geyera, pierwszego wielkiego łódzkiego fabrykanta.

㊳ **Grób rodziny Geyerów** jest bardzo skromny, ale piękny. Nawiązuje stylistyką do sztuki gotyckiej. Ludwik Geyer (1805-1869) był pierwszym łódzkim fabrykantem na wielką skalę. Jego przędzalnia w Białej Fabryce do dziś służy łodzianom jako Centralne Muzeum Włókiennictwa. W latach 30. XIX wieku uruchomiono w niej pierwszą maszynę parową.

TOMASZ STAŃCZAK

Nagrobek Jana Petersilgego

㊴ Po chwili dochodzimy do grobu poświęconego **Janowi Petersilgemu** (1830-1905), drukarzowi i wydawcy. Tu kiedyś nic nie było. Puste pole. Ale Towarzystwo Opieki nad Starym Cmentarzem uznało, że Łódź nie może zapomnieć tak ważnego człowieka - ojca łódzkiej prasy. Wydawał pierwszą łódzką gazetę. Pierwszy numer dwujęzycznego polsko-niemieckiego czasopisma Łódzkie Ogłoszenia - Łodźer Anzeiger (sic!) ukazał się 2 grudnia 1863 r. Był właścicielem słynnego domu pod Gutenbergiem przy ul. Piotrkowskiej 86, gdzie mieścił się jego dom wydawniczy.

TOMASZ STAŃCZAK

Legendarny aktor Ira Aldridge spoczywa w Łodzi

㊵ Kilka kroków dalej z pomnika patrzy na nas **Ira Aldridge**, amerykański aktor, odtwórca ról szekspirowskich. Zmarł w Łodzi w 1867 r. Miał wystąpić w teatrze Paradyz, ale zachorował na zapalenie płuc i umarł. W 1890 r. jego córka przyjechała do Łodzi z Londynu i dała tu koncert. Pieniądze przeznaczyła na remont grobowca. To miejsce stało się mekką dla miłośników teatru, zwłaszcza z Ameryki. Nawet poprzedni ambasador USA Christopher Hill był tu z żoną.

㊶ Niedaleko jest **grób Fryderyka Sellina** (1831--1914). Był założycielem kilku łódzkich teatrów, w tym Teatru Wielkiego, a także kupcem i przemysłowcem. Jego grób i jego syna został odnowiony w tym roku z pieniędzy zebranych podczas kwesty.

㊷ Po przeciwnej stronie widać **grobowiec Elizabeth Triebe** z piękną rzeźbą żałobnicy z białego marmuru.

TOMASZ STAŃCZAK

Elżbieta Triebe miała 27 lat, gdy umarła. Był rok 1908. Na jej grobie stanął obelisk zasmuconej kobiety. Rzeźbę wykonano w pracowni Norblina i Bartmańskiego. W 1960 r. figura została zdjęta z pomnika i od tego czasu stała obok kaplicy przedpogrzebowej. Konserwacji podjął się Jacek Kłosiński. Po renowacji rzeźba wróciła na swoje miejsce. To pomnik wysokiej wartości artystycznej. Niezwykle cenne jest także kute ogrodzenie pola grobowego. Znajdują się w nim liście palm spięte wstęgami, spływającymi swobodnie ku dołowi.

R E K L A M A

TOMASZ STAŃCZAK

93 Przechodzimy obok pięknie odrestaurowanego w latach 2001-2002 **grobowca rodziny Grohmanów**. Koszty remontu wziął na siebie miejski konserwator zabytków. Tablice z czerwonego granitu świecą pozłacanymi literami. To jedna z najważniejszych rodzin fabrykanckich Łodzi. Ich fabryki sąsiadowały z imperium Karola Scheiblera, a w okresie międzywojennym rodziny połączyły siły i stworzyły potężną spółkę. Dziś na terenie zakładów Grohmanów funkcjonuje Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, a dawne wille i budynki mieszkalne nadal służą łodzianom.

94 Kilka kroków dalej jest przepiękny **grobowiec Biedermannów**. Anioł pochylający się nad dwojgiem małych dzieci ma twarz Sophie Biedermann, która zmarła młodo. U jej stóp są pięcioletni Helmut i trzyletni Rudolf, jej synowie.

Przez wiele lat miłośnicy Łodzi ze smutkiem przyglądali się dewastacji pięknego grobowca Sophie Biedermann i jej rodziców: Ludwiga i Mathilde Meyerów, w głównej alei protestanckiej nekropolii. Anioł po kolei tracił skrzydła, wandale odłupali rzeźbom dłonie i stopy. Żelazne kute ogrodzenie zardzewiało, a część rozkradziono. Wreszcie grobowiec trafił pod opiekę konserwatorów. Parafia ewangelicko-augsburska wystąpiła do miasta o dotację na ratowanie zabytku i dostała pieniądze.

Pomnik Sophie Biedermann przyjechał do Łodzi z Rzymu w 1898 r. z pracowni Otto Lessinga. Przedstawia anioła stróża pochylającego się nad dziećmi, które zbliżają się do przepaści. Sprawia wrażenie, jakby chciał powstrzymać chłopców przed niebezpieczeństwem. Historyk sztuki Jacek Dominikowski pisze, że pomnik Sophie Biedermann to jeden z najpiękniejszych zabytków łódzkiej nekropolii. Chwali mistrzostwo warsztatowe i wirtuozerię artystyczną twórcy. - Dzieło należy do najlepszych przeniesień włoskich wzorów w Polsce - podkreśla.

95 Jeden z najpiękniejszych pomników tej części cmentarza należy do fabrykanta **Heinricha Federa** (1841-1910). Osiadł w Łodzi w 1875 r. Założył tu przędzalnię bawełny. Jego grobowiec przypomina wejście do świątyni egipskiej. Uchylone drzwi to częste ikonograficzne przedstawienie wrót śmierci . Przy drzwiach stoi postać kobiety w długiej sukni z białego marmuru carraryjskiego. Pomnik był bardzo zaniedbany, wymagał kompleksowego remontu. Sfinansowano go w znacznym stopniu z pieniędzy kasy miejskiej. W tym samym grobowcu pochowany jest także m.in. zięć Federa Leopold Kindermann, właściciel willi przy ul. Wólczańskiej.

TOMASZ STAŃCZAK

Grobowiec Heinricha Federa

96 Dochodzimy do **grobu Karola Jonschera**, lekarza i społecznika. Na płaskorzeźbie widać człowieka otoczonego ludźmi, inni idą ku niemu, a on przyjmuje ich z otwartymi ramionami. Jonscher (1850-1907) założył pierwszy łódzki szpital fabryczny u Scheiblera, tworzył szpital dla nerwowo chorych w Kochanówce, był ordynatorem w szpitalu pediatrycznym. Był ponoć bardzo dobrym człowiekiem, często nie brał pieniędzy od chorych. Umarł wracając od pacjenta.

97 Zupełnie zaskakujący na tym cmentarzu jest **grób małego dziecka** w formie aniołka śpiącego na poduszce. Znajdował się między dziecięcymi pomnikami na tyłach kaplicy Scheiblera, ale był głęboko w ziemi i ukryty w bluszczu, dlatego nie został wcześniej zauważony. Grób pochodzi z 1909 r., został wykonany z lastrika. Nie wiadomo, kim było dziecko, dla którego wykonano rzeźbę, bo trudno odczytać napis zrobiony gotykiem. Najpewniej był to chłopiec i miał cztery lata, gdy zmarł. Pomnik został uratowany dwa lata temu.

TOMASZ STAŃCZAK

Anioł Stróż na grobie Sophie Biedermann

TOMASZ STAŃCZAK

Odnowiony grób nieznanego dziecka

TOMASZ STAŃCZAK

Grobowiec rodziny Hermanna Guenzla

Wciąż trwa remont na **grobie rodzinnym Hermanna Guenzla**, jednym z najpiękniejszych na Starym Cmentarzu.

Hermann Ernest Guenzel był właścicielem firmy sztukatorsko-budowlanej. Nic więc dziwnego, że pomnik na jego grobie jest tak wyszukany. Anioł w powłóczystej szacie uchyla symboliczne drzwi do wiecznego życia. Jest na nich napis w języku niemieckim: „Bóg jest miłością". Jan Dominikowski w swojej monografii Starego Cmentarza pisze, że pomnik został wykonany z odlewów cementowo-betonowych już w końcu XIX w. i „prawdopodobnie pochodzi z własnego rodzinnego przedsiębiorstwa specjalizującego się w pracach rzeźbiarsko-sztukatorskich w gipsie i zaprawie"". Ale sam Guenzel zmarł dopiero w 1927 r. Jego grobowiec stanął w alei prowadzącej do kaplicy Karola Scheiblera. Odrestaurowanym zabytkiem opiekuje się łódzka młodzież - uczniowie z Gimnazjum nr 44.

Wkrótce na części ewangelickiej Starego Cmentarza powstanie lapidarium.

Lapidarium to zbiór fragmentów architektonicznych bądź rzeźbiarskich o wartości artystycznej lub historycznej. Powstaje w miejscach, gdzie nie udało się ocalić całości obiektów i zostały tylko fragmenty rzeźb czy tablic. Taki właśnie ratunkowy charakter będzie mieć lapidarium na Starym Cmentarzu. Trafią tam fragmenty zabytkowych pomników nagrobnych, które już zupełnie nie nadają się do renowacji . Za zgodą biskupa parafii augsbursko-ewangelickiej na lapidarium wyznaczono teren za kaplicą Scheiblera.

Stary Cmentarz w Łodzi ma wspaniałą monografię, której autorem jest Jan Dominikowski. **„NEKROPOLIA ŁODZI WIELKOPRZEMYSŁOWEJ"** jest owocem wieloletniej pracy. Autor zaprezentował historię trójwyznaniowej nekropolii, najważniejsze grobowce i pomniki nagrobne oraz ich twórców. Największą zaletą książki jest omówienie wartości artystycznej poszczególnych obiektów. Publikację uzupełnia blisko 550 fotografii. Część pochodzi z archiwalnych źródeł i pokazuje obiekty, których już nie ma, inne prezentują stan pomników sprzed konserwacji, a także ich obecny wygląd. Książkę uzupełnia kilka indeksów, w tym wykaz architektów, budowniczych i rzeźbiarzy pracujących na terenie Starego Cmentarza, a także szczegółowy spis wszystkich (900!) zabytków nekropolii. Jest nawet podstawowy słownik terminologiczny, który uściśla sposób nazewnictwa i typologii sztuki cmentarnej i mapa, dzięki której omawiane obiekty można odnaleźć.

R E K L A M A

KLEPSYDRA

Siedziba firmy: 94-247 Łódź ul. Solec 3/5
(przy cmentarzu rzymskokatolickim
pw. św. Antoniego-Mania)
Punkty Obsługi Klienta:
Łódź ul. Solec 3/5, Łódź ul. Sienkiewicza 29
Łódź al. Piłsudskiego 129
Telefony całodobowe:
0 42 633 73 00; 0 42 633 66 90
Więcej informacji znajdziecie Państwo na:
www.klepsydra-lodz.pl

Kompleksowe usługi pogrzebowe w Łodzi, Kraju i Europie. Krajowe i międzynarodowe przewozy zmarłych.

- Posiadamy własne chłodnie i sale pożegnań.
- Niebawem otwieramy nowoczesne krematorium na terenie siedziby firmy.
- Proponujemy szeroki asortyment trumien, sarkofagów, urn, odzieży żałobnej i innych akcesorii pogrzebowych.
- Wykonujemy wieńce, wiązanki oraz inne kompozycje kwiatowe.
- Zapewniamy oprawy muzyczne i wokalne ceremonii pogrzebowych.

W imieniu Państwa jesteśmy gotowi załatwić wszelkie formalności związane ze śmiercią bliskiej osoby.

Na koniec zostawiamy **kaplicę Karola Scheiblera.** Najcenniejszy zabytek Starego Cmentarza w Łodzi.

To jeden z najpiękniejszych zabytków neogotyckich w Polsce, niestety trafił na listę stu najbardziej zagrożonych obiektów świata.

Grobowiec Scheiblera przypomina wyglądem gotycki kościół. Powstał na zamówienie wdowy po Scheiblerze - Anny z Wernerów. Wykonali go warszawscy architekci Edward Lilpop i Józef Dziekoński. Budowę zakończono w 1888 r.

Podobnej monumentalnej formy nie odnajdziemy na żadnym cmentarzu w Polsce. Część nadziemna służyła jako kaplica do odprawiania nabożeństw żałobnych - zdobiły ją witraże, marmurowe ołtarze, ambona, rzeźby i posadzki. Nad całością góruje ażurowa wieżyczka, otoczona rzeźbionymi postaciami aniołów grających na różnych instrumentach. Posągi wykonał znany rzeźbiarz Andrzej Pruszyński. Po drugiej wojnie światowej, gdy cmentarz ewangelicki Starego Cmentarza opustoszał, zabytkowe grobowce były dewastowane przez wandali. Mimo wielu zniszczeń mauzoleum przetrwało, ale budynek wymaga generalnego remontu. Aby przywrócić mu pierwotny wygląd, potrzeba dużych pieniędzy. Zaczęli to robić miłośnicy Łodzi. Co roku z pieniędzy zbieranych podczas listopadowej kwesty na Starym Cmentarzu odnawiany jest jakiś drobny element. Niedawno powstała odrębna fundacja, której celem jest ratowanie przepięknego zabytku.

Od kilku lat w tzw. niedzielę wieczności w kaplicy organizowane są nabożeństwa modlitewne w intencji rodziny Scheiblerów.

FUNDACJA NA RZECZ RATOWANIA KAPLICY KAROLA SCHEIBLERA działa formalnie od 2003 r. Jej zadaniem jest zabieganie o środki na ratowanie najcenniejszego zabytku Starego Cmentarza. Fundacja współpracuje z Towarzystwem Opieki nad Starym Cmentarzem. Więcej szczegółów: www.scheibler.org.pl
Numer konta bankowego: Bank PEKAO S.A. XI O/Łódź 51 1240 3073 1111 0000 4158 2563.

JOANNA PODOLSKA

Muzykujący anioł na wieży kaplicy

Warto wspomnieć o wydanym niedawno albumie z fotografiami Włodzimierza Małka pt. „Ginące piękno. Stary cmentarz ewangelicko-augsburski w Łodzi". Polecamy też książkę Krzysztofa Stefańskiego o kaplicy Karola Scheiblera.

TOMASZ STAŃCZAK

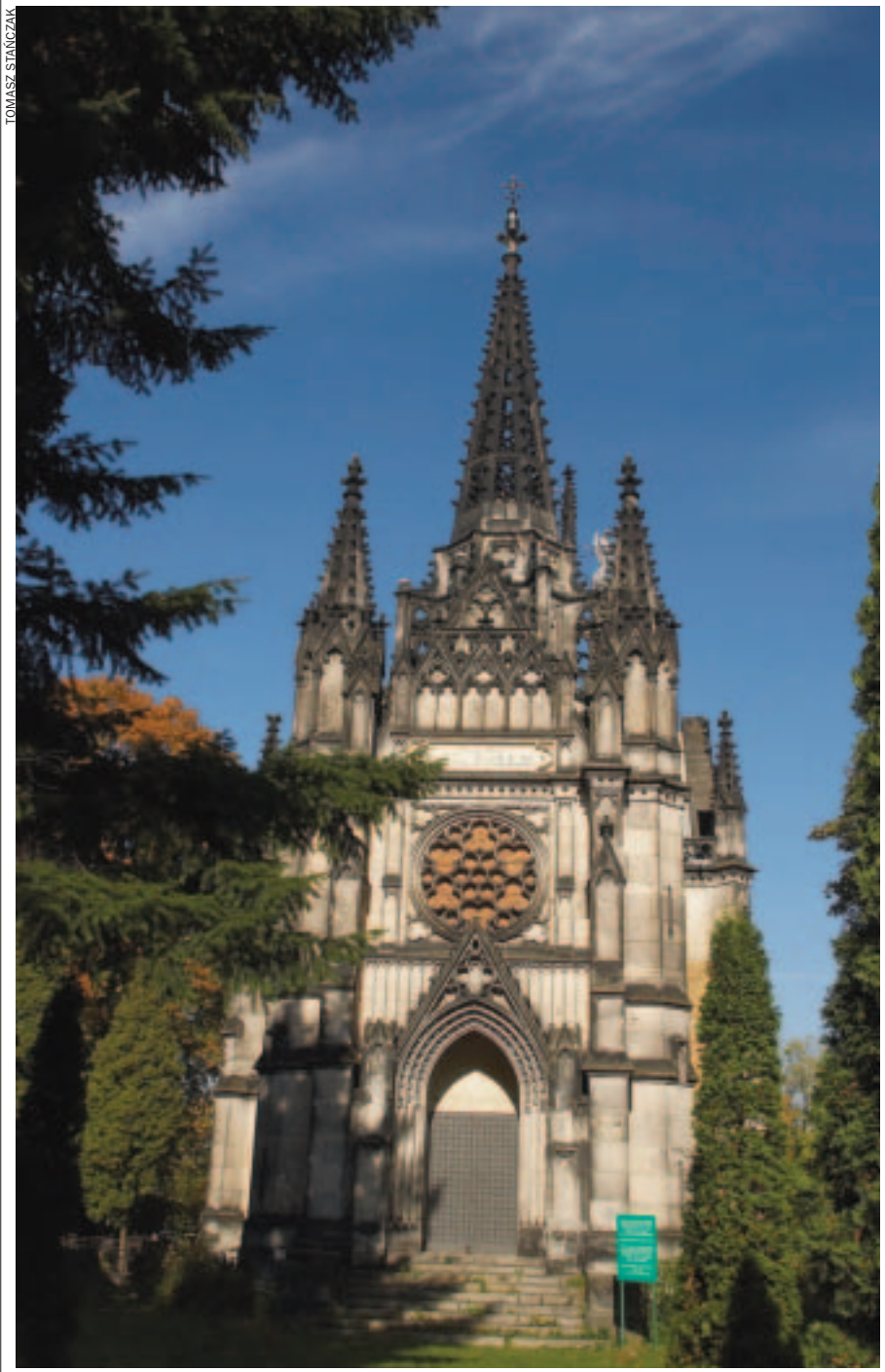

Mauzoleum największego łódzkiego fabrykanta wciąż czeka na generalny remont

Przypominamy, że jak co roku w okolicach 1 listopada zbierane są pieniądze na ratowanie bezcennych zabytków. Zachęcamy do wrzucania pieniędzy do skarbonek, zarówno tych noszonych przez osoby znane i rozpoznawalne, jak i przez harcerzy, uczniów i studentów, którzy wspierają miłośników Łodzi. 1 listopada tradycyjnie kwestować będą dziennikarze, artyści, naukowcy, przewodnicy PTTK, miłośnicy i znawcy Łodzi. Prosimy o życzliwe wsparcie tej akcji.Pamiętajmy, że Cmentarz Stary w Łodzi może konkurować z najpiękniejszymi nekropoliami świata. Czy go ocalimy, zależy również od nas.

Pieniądze na ratowanie zabytków Starego Cmentarza można też wpłacać na konto TOnSC: Bank BPH, ul. Wigury 21, 26106000760000320000551488.

CMENTARZ STARY przy ul. Ogrodowej

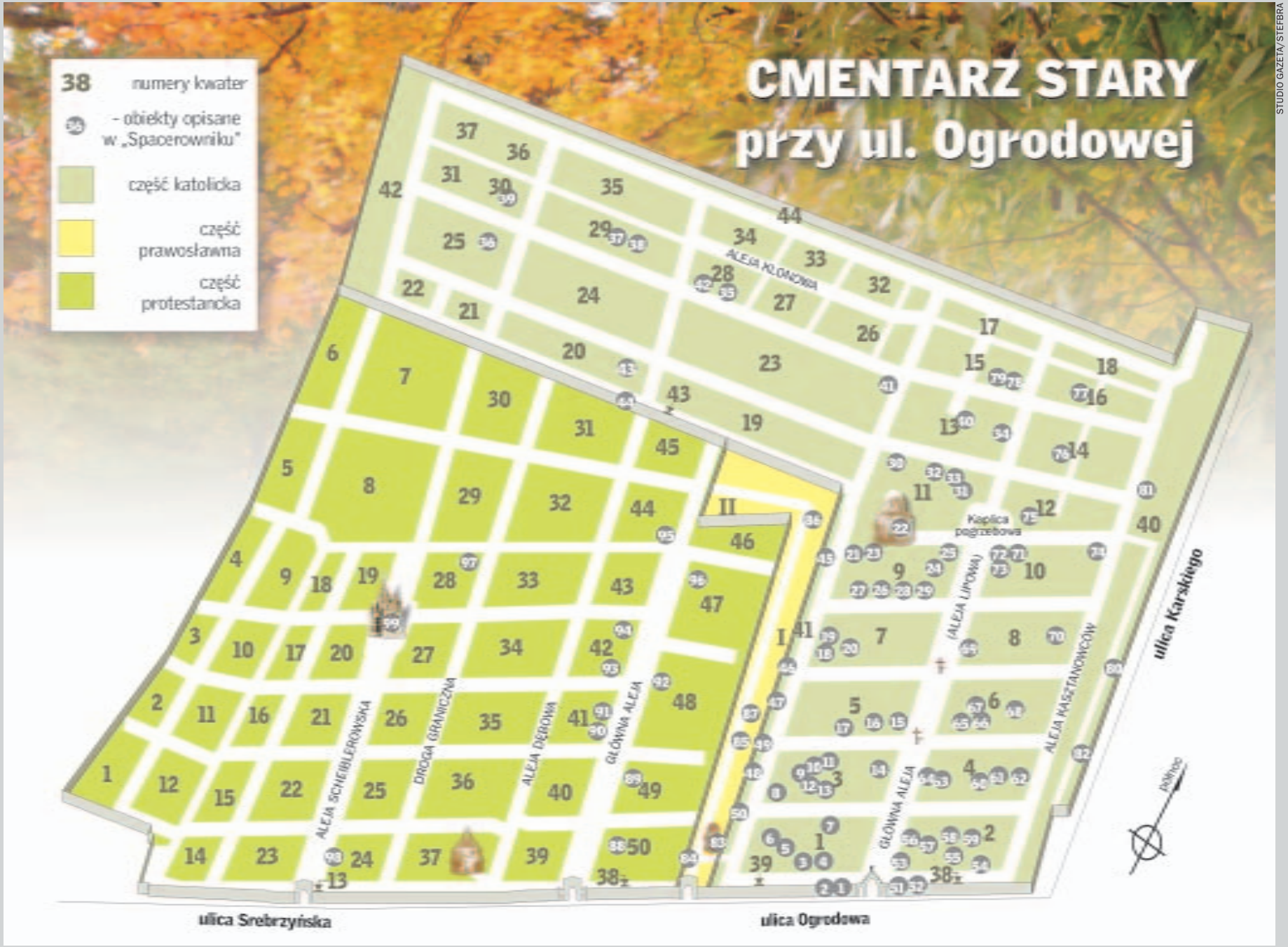

STUDIO GAZETA/STEFBRA